

Erew Rosj Hasjana, 13 september 2015/5776

"Awraham gaf Hagar brood en een zak water, gaf haar ook Jisjmaeel en stuurde haar weg. Ze trok de woestijn in en doolde daar rond. Toen het water uit de zak op was liet ze haar kind achter onder een struik en ging zelf een eind verder op zitten, ze kon niet aanzien hoe haar kind zou sterven. Ze zat daar en huilde." (Ber. 21: 14 ff) We kennen allemaal het verhaal van het wegsturen van Hagar en Jisjmaeel, een verhaal dat zo belangrijk wordt geacht door de rabbijnen die de indeling van de Tora voorlezingen hebben gemaakt, dat het met Rosj Hasjana wordt gelezen. Essentie is misschien wel dat het gaat om de continuïteit van het leven. Probeer nooit helemaal desperaat te zijn, ook al lijkt het een hopeloze situatie. De jongen huilde, en toen opende God Hagar de ogen en zag ze wat ze eerst niet kon zien: een waterput, een bron van leven, zodat ze weer verder konden. Het gaat om zien, zoals ook Awraham inzag, in het verhaal dat we morgen lezen, dat God helemaal de dood van Jitschak niet wilde, net als Hij niet de dood van Jisjmaeel wilde, maar juist de continuïteit van het leven wil. Awraham zag net op tijd de ram die met zijn horens verstrikt was geraakt in een struikgewas, en toen zag hij de realiteit, dat er andere manieren zijn om God te dienen en dat wij nooit mensen mogen opofferen, maar dat die ram voor Jitschak in de plaats kwam. Daarom blazen we nog ieder jaar op de sjofar, om ons te laten realiseren dat de continuïteit van het leven het meest essentiële is. De sidra waar de rabbijnen de beide Toravorlezingen juist voor Rosj Hasjana uit hebben gehaald begint met het woord: *Wajera*: God verscheen hem. Wat betekent dat vandaag nog steeds, deze verhalen nog steeds een inspiratie voor ons moeten zijn, duizenden jaren nadat die werden opgeschreven. Het hangt er een beetje vanaf waar je naar wilt kijken in die verhalen. Welke aspecten vallen je op, waar heb je oog voor. Dat is eigenlijk precies waar het om gaat, ook met Rosj Hasjana. Wat zijn de aspecten van het oude jaar geweest waar je oog voor hebt gehad en wat niet, en waar ga je op letten in het nieuwe jaar. Soms ben je verblind, soms wil je bepaalde dingen niet zien, soms kan je het gewoon niet zien, omdat ze verborgen voor je blijven. Soms draai je met opzet je hoofd af voor zaken die je wel had moeten zien en waar je wat aan had moeten doen. Soms is er iets of iemand die je de ogen doet openen voor andere mogelijkheden dan je aanvankelijk dacht te hebben.

Rabbin Samson Raphael Hirsch, de 19e eeuwse orthodoxe rabbijn uit Duitsland, gaf zijn commentaar op het wegsturen van Hagar en Jisjmaeel. Maar verrassend genoeg benadrukte hij een aspect waar ik nog niet eerder over had nagedacht. Hagar's gedrag is heel opmerkelijk. Hirsch zegt, dat is geen gedrag voor een moeder. Ze liet haar kind alleen

achter onder een struik, terwijl hij in grote doodsnood was. Geen zinnig denkend mens, als ik dat zo mag interpreteren, zou dit doen. Alleen al het kind tegen je aan nemen en proberen de pijn te verzachten is van nature wat je zou doen. Maar niet het kind alleen onder een struik leggen. Het lijkt op een wreed egoïsme van de moeder, aldus Hirsch. Een *mensch* weet hoe het om zou moeten gaan met de humanitaire plicht tegenover het kind. Het doen van je menselijke plicht laat je je eigen pijn vergeten, en zou ervoor moeten zorgen dat je je hand uitstrekt en helpt waar dan maar kan. Empathie hebben met de persoon die lijdt, delen in zijn ellende. Dit geeft volgens Hirsch betekenis aan die paar woorden: "God hoorde het huilen van de jongen", (21: 17). Het valt op, dat er niet staat dat God het huilen van Hagar hoorde. Nee, Hij hoorde het huilen van het kind, terwijl Hagar ook huilde. Maar toen pas gingen de ogen open van de moeder, die door haar eigen huilen en ellende, niet kon zien, dat zij er voor die ander had moeten zijn, ondanks haar eigen pijn, verdriet en angst. Hirsch zegt: iemand die vanuit egoïsme geen actie onderneemt, maar wel huilt en schreeuwt, bereikt daarmee niet de Troon van de Eeuwige. Hirsch legt er hier de nadruk op dat er een compleet gebrek aan bewustzijn was van de moeder van het kind, onder de lading van haar eigen pijn. De ogen van Hagar gingen gelukkig open, waardoor zij het kind kon redden, en hun leven verder kon gaan. Beiden waren nodig voor de continuïteit, de een kan niet zonder de ander.

Het is voor mij nog steeds onbegrijpelijk dat je zo weinig hoort van hulp die de Arabische landen zouden kunnen geven aan de vluchtelingen, uit Syrië. Het lijkt erop of de Arabische landen, net als hun aartsmoeder Hagar, de vluchtelingen weglegt en zich verder niet om hun eigen mensen bekommeren. Loopt men net zoals Hagar weg van zijn/haar verantwoordelijkheid. Wat men op een signaal een aanwijzing zodat de ogen open gaan?

Dit geldt natuurlijk voor een groot deel van de wereld. Wij kijken toe en hebben discussies of wij wel of niet steun moeten verlenen. Er gaan speculaties dat als je de vluchtelingen binnen laat je ook IS terroristen binnen laat. Of dat dit voor een groot deel vluchtelingen zijn die geld hebben en dus niet geholpen hoeven te worden. Een ingewikkelde discussie die in zoverre vergeleken kan worden met Hagar, omdat wij toch ook altijd eerst naar ons zelf kijken, of het wel goed is voor ons, voordat de ogen echt open gaan!.

De ogen van de wereld gingen open toen de foto van dat 3-jarige jongetje – symbool voor velen die voor – en na hem volgden – een soort moderne Jishmaeel, in de media verscheen. Maar vervolgens gaat de discussie voort, want wat waren de motieven van de ouders om te

vluchten, of gingen ze op zoek naar hun geluk en was de dood van dit jongetje en zijn 5 jarige broertje aan de mensen zelf te wijten. Ook bij ons intern in de joodse gemeenschap woedt de discussie. Wij zullen op zondag 20 september een extra debatcafe organiseren om twee tegenovergestelde meningen te horen en mee te doen aan de discussie. Harry van den Bergh, vm. voorzitter van Vluchtelingenwerk Nederland en Leon de Winter zullen hun standpunten geven. Voor mijzelf vind ik het ook een lastig vraagstuk. Gaan wij, als Liberaal Joodse Gemeente, als hele kleine deelnemer aan het debat, deze mensen helpen of doen we niets. Moeten wij kijken naar onze eigen situaties zo door de eeuwen heen waar ook wij vluchtelingen zijn geweest en hulp nodig hadden van anderen, waar wij o.a. tijdens de Tweede Wereld oorlog dankbaar gebruik van hebben gemaakt en vele van onze helpers nog eren met onderscheidingen? Oud Opperrabijn van Engeland Sir Jonathan Sacks, wijst op het Kindertransport dat van Duitsland naar Engeland ging en waar vele Engelsen hun gezinnen en huizen openstelden om zo'n 10.000 joodse kinderen op te vangen, die vluchtten uit Nazi Duitsland. Ikzelf heb jaren later misjna, Talmoed, liturgie en practical rabbinics onderwijs gehad van een van die geredde kinderen, die nu rabbijn was en aan het Leo Baeck College onderwees. Helaas is Rabbi Joh Rayner een aantal jaren geleden overleden. En is onze Liberaal Joodse Gemeente niet gebouwd door de vluchtelingen uit Duitsland? Zonder hen waren we hier nu niet geweest. Continuïteit van joods leven, dankzij de hulp van anderen.

Sacks wijst er nog eens op dat in juli 1938 vertegenwoordigers van 38 landen bij elkaar kwamen in het Franse Evian om de humanitaire hulp te bespreken voor de ontstane of nog te ontstane situatie in Europa, Joden waren desperaat om te vertrekken en men wist dat hun levens in gevaar waren, ook de politici en de hulpverleners, maar land na land sloot de grenzen voor de toevloed aan vluchtelingen. Land na land zei: het is niet ons probleem. Maar is de situatie hetzelfde als toen? Een van de grote verschillen is dat de vluchtelingen toen in ieder geval uit een zelfde Europese cultuur kwamen, en de vluchtelingen nu met name Moslims zijn, uit Arabische en Afrikaanse landen, met een compleet andere cultuur en godsdienst dan in het westen, daarbij geldt ook nog dat men over het algemeen niet al te vriendelijk staat tegenover het westen, maar wel juist naar het westen wil komen, omdat het hier zo goed is. Mensen, Syriërs en andere Arabieren, die over het algemeen fel anti Israel zijn, zelfs anti joods zijn. Vragen waarmee ik zelf worstel en waar ik nog geen goed antwoord op heb gevonden. Maar moeten wij geen offers brengen voor een hoger ideaal waar wij moreel toe verplicht zijn, ondanks de risico's? Dat gaat dan zowel om landen, een Tweede Kamer en een

Europees Parlement die moeten beslissen over quota en wat we landelijk bereid zijn te doen, en aan de andere kant, ben ik wel bereid om zoals ik in Oostenrijk zag, mensen die ik helemaal niet ken gewoon in mijn auto te laden met hun schamele bezittingen en mee naar huis te nemen en ze een onderdak te geven? Natuurlijk kunnen wij hier niet alleen de problemen oplossen, zoals ik eerder gezegd heb, militaire interventie is noodzakelijk om de enorme agressie en burgeroorlogen te stoppen in de landen van het Midden Oosten.

Het is een enorme test die wij doormaken op het moment. De orthodoxe rabbijn Sacks zegt dat als we die test niet halen, verliezen we een van de meest fundamentele testen van de mensheid: het samen kunnen leven in een gedeelde samenleving. Dat in een Europa na twee wereldoorlogen en de Sjoa, maar ja Rabbijn Sacks, halen we dan niet het paard van Troje binnen? Moeten we de deuren niet gesloten houden voor die enorme aantallen vluchtelingen, die hier misschien het klimaat gaan bepalen, en op den duur een omslag van cultuur en samenleven gaan betekenen. Is het niet veel beter de rijke Arabische landen onder druk te zetten om hun vluchtelingen op te nemen?

Hij zegt dat zoals in onze joodse traditie, de meest fundamentele zin is: Hou van je naaste als van jezelf, *we'ahavta lereácha kamocho*. Hillel zei: "de rest is commentaar, ga heen en leer, tegen de man die aangaf joods te willen worden terwijl hij op een been stond. Maar Jonathan Sacks zegt dat hij zich nu realiseert dat deze zin misschien wel erg gemakkelijk is uit te voeren, te houden van je naaste die veel dichterbij je staat, anders zou het je naaste niet zijn. Het is veel moeilijker om te houden van de vreemdeling, want die heeft een andere huidskleur, een andere religie, cultuur, traditie en taal, hij is anders dan wij. Daarom staat de Tenach vol van de zin: 'Hou van de vreemdeling, want eens was jij zelf een vreemdeling in een vreemd land'. Dat appelleert aan ons vandaag, en wat doen wij ermee? Sacks zegt dat zeker in een werelddeel als Europa, waar deze belangrijke opdracht zo vaak met voeten werd getreden, men nu kan laten zien dat we op humanitair gebied begrijpen waar het om gaat. Hier kunnen wij de wereld laten zien dat waar militair ingrijpen alleen maar meer ellende lijkt te veroorzaken, wij wel als mensen, andere mensen kunnen helpen daar waar mogelijk. Het zal de jongeren met name, moeten inspireren en een voorbeeld geven om de weg van vrede te kiezen in plaats van de weg van de heilige oorlog, die uiteindelijk met onmetelijk veel doden altijd verloren wordt.

Wat doen wij, als land, als werelddeel, als mens, als Jood? Zijn wij bereid risico's te nemen en mensen in ieder geval tijdelijk, totdat het in

hun eigen land weer op orde is, een opvang te geven, of zijn we daar niet toe bereid en wijzen we Jisjmaeel en Hagar terug de woestijn in?

Is het uiteindelijk het beste om Jisjmaeel niet toe te laten, weg te sturen, Moeten we net als Awraham, ondanks dat het enorm pijn doet, de rust in de tent behouden, en kiezen voor Jitschak en Sara, met uitsluiting van Jisjmaeel en Hagar.

In onze traditie verschijnt Elija de profeet, die de messiaanse tijd zal aankondigen, vaak als arme man om mensen te testen. Hij klopt aan en vraagt om voedsel en onderkomen. Wij zetten met Pesach de deur wagenwijd open voor hem, en we zingen ook: zij die honger hebben kom bij ons aan tafel en eet mee, want wij weten maar al te goed hoe het is om vreemdelingen te zijn in een vreemd land.

Ik mis in onze joodse gemeenschap in Nederland een organisatie als Jewish Relief, zoals in Engeland. Misschien moeten wij vanuit de gezamenlijke joodse gemeenschap een dergelijke huporganisatie opzetten, om een duidelijk joodse stem te laten horen en in ieder geval geld te doneren om deze mensen te helpen. We kunnen ook geld geven aan IsraAID, een Israelische, en dus joodse humanitaire organisatie, die zich inzet in rampgebieden, waar het niet uitmaakt over wie en wat het gaat. In ieder geval doen we dan iets, via onze eigen organisaties, op basis van Hou van de vreemdeling als van jezelf, want eens was je zelf vreemdeling in ene vreemd land. Bijna een onmogelijke opgave.

Ik heb helaas geen pasklaar antwoord voor deze situatie. Ik kan u niet zeggen wat u moet doen, laat staan wat Nederland of Europa moet doen. Ik kan u wel zeggen er juist deze dagen van tesjoewa, van inkeer en introspectie, eens diep van binnen over na te denken.

U af te vragen wat u oprecht denkt dat goed is, niet alleen voor u maar ook voor die ander – de vluchteling, degene die hulp nodig heeft, op de korte en de langere termijn.

Kom volgende week in ieder geval luisteren naar het debat, praat er met anderen over, ga discussie niet uit de weg. Wie weet zien we oplossingen, zoals Hagar dat plotseling inzag, die voor iedereen een oplossing zou kunnen zijn.

rabbijn Menno ten Brink